

Ongeoorloofde afwezigheid in artikel 79 Wet militair tuchtrecht.

Enkele opmerkingen n.a.v. de in de Procedurekaart 'Lik op stuk' en in het Juridisch Handboek Commandant beschreven art. 79 WMT-procedure.

DOOR LTZ 2OC MR. R.N. BRUIN¹

De Procedurekaart en het Juridisch Handboek Commandant geven een schematische weergave van de procedure vervat in artikel 79 WMT. In het geval van het strafbare feit ongeoorloofde afwezigheid, één van de feiten genoemd in artikel 79 WMT, kan deze vereenvoudigde weergave enige onduidelijkheden opleveren. Zo ontbreekt bijvoorbeeld het strafbare feit 'achterzeilen', één van de vormen van ongeoorloofde afwezigheid welke ook onder artikel 79 WMT valt. Omwille van de duidelijkheid zou in een dergelijke schematische weergave de termijn 'langer dan vier, ten hoogste acht dagen' vervangen kunnen worden door 'langer dan 96, ten hoogste 192 uur'.

Inleiding

Onlangs kreeg ik de beschikking over de nieuwe versie van de zogenoemde *Procedurekaart* (volgens art. 79 WMT). Dit kaartje, formaat borstzak en getiteld 'Lik op stuk', is uitgegeven door het *arrondissementsparket Arnhem*. Het bevat op de ene zijde de verschillende adressen en telefoonnummers van diverse functionarissen van het Arnhemse *arrondissementsparket* en op de andere zijde een schematische weergave van de procedure vervat in artikel 79 van de *Wet militair tuchtrecht* (WMT).

Mijn aandacht werd getrokken door het gestelde tussen haakjes achter 'ongeoorloofde afwezigheid'. Volgens de *Procedurekaart* valt ongeoorloofde afwezigheid alleen onder de werking van artikel 79 WMT, indien de afwezigheid '4 tot en met 8 dagen' duurt. Het leek mij dat dit niet helemaal juist was. Nadere lezing van het gestelde in artikel 79 WMT en in de artikelen 96 en 98 van het *Wetboek van Militair Strafrecht* (MSr) laat zien dat er inderdaad op twee punten sprake is van een onjuistheid. Daarnaast zou de toevoeging '4 tot en met 8 dagen' in voorkomende gevallen enige onduidelijkheid kunnen opleveren. Op de eerste plaats zou het gestelde tussen haakjes moeten luiden: 'langer dan 4 en niet langer dan (of ten hoogste) 8 dagen'. Op de tweede plaats kan soms ongeoorloofde afwezigheid van vier dagen *of minder* ook al een strafbaar feit opleveren, dat eveneens op grond van artikel 79 WMT eventueel tuchtrechtelijk kan worden afgedaan! Ten slotte zou de opsomming op de *Procedurekaart* ten onrechte de suggestie kunnen wekken, dat ongeoorloofde afwezigheid korter dan vier dagen te allen tijde tuchtrechtelijk mag worden afgedaan.

¹ Docent Militair Recht aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.

De schematische weergave van de artikel 79 WMT-procedure op de *Procedurekaart* is vrijwel ongewijzigd overgenomen in het *Juridisch Handboek Commandant*.² Bovenstaande opmerkingen en het hierna volgende gelden dus eveneens voor de betreffende paragraaf 26 van dit handboek(je).

Artikel 79 Wet militair tuchtrecht

Artikel 79 WMT bevat de uitzondering op de hoofdregel dat een tot straffen bevoegde militair – veelal de commandant – een gedraging alleen maar tuchtrechtelijk mag afdoen, indien deze gedraging niet tevens een strafbaar feit oplevert. Op grond van artikel 78 WMT is hij in dat geval namelijk verplicht om aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. De tot straffen bevoegde militair hoeft echter géén aangifte te doen en kan tóch een beschuldiging uitreiken, en zo het tuchtproces doen aanvangen, indien naar zijn oordeel de misdraging van een militair één van de in artikel 79 WMT opgesomde strafbare feiten oplevert én het openbaar ministerie te Arnhem hem mededeelt dat het voorshands instemt met tuchtrechtelijke afdoening.

In artikel 79 WMT wordt een tiental strafbare feiten opgesomd, welke tevens een tuchtvergrijp uit de *Wet militair tuchtrecht* kunnen opleveren (indien gepleegd door een militair met inachtneming van artikel 3 WMT). De *Procedurekaart* omschrijft deze feiten enigszins samengevat als volgt:

- belediging
- mishandeling
- diefstal
- verduistering
- vernieling of wegmaken
- ongeoorloofde afwezigheid (4 tot en met 8 dagen)
- militaire joyriding
- artikel 169 *Wetboek van Militair Strafrecht*³

Deze omschrijvingen van de verschillende soorten strafbare feiten zijn omwille van de duidelijkheid zo simpel mogelijk gehouden. Zo valt alleen de ‘eenvoudige’ mishandeling (art. 300 lid 1 Sr) onder de werking van artikel 79 WMT en niet (zware) mishandeling met voorbedachten rade en mishandeling met als gevolg zwaar lichamelijk letsel (art. 300, tweede lid, t/m art. 303 Sr). Dit is echter geen probleem nu de officier van justitie – die immers in een vermeende ‘artikel 79 WMT situatie’ altijd wordt ingelicht – in geval van ernstige vormen van mishandeling de commandant zal uitleggen dat artikel 79 WMT niet van toepassing is en dat hij dus aangifte moet doen.

Ongeoorloofde afwezigheid en artikel 79 WMT: ‘4 tot en met 8 dagen’???

In de opsomming in artikel 79 WMT van de strafbare feiten die eventueel in aanmerking komen voor tuchtrechtelijk afdoening, wordt wat betreft de ongeoorloofde afwezigheid verwezen

² P.J.J. van der Kruit (red.), *Juridisch Handboek Commandant* (Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2009), p. 49-50 en p. 53 (§ 26).

³ Artikel 169 MSr stelt strafbaar het niet in acht nemen van de door of vanwege het bevoegd gezag met betrekking tot het verkeer of de scheepvaart gegeven regels en aanwijzingen.

naar de volgende bepalingen:

- art. 96, aanhef en onder 2° en 3° MSr;
- art. 98, aanhef en onder 2° MSr.

Langer dan vier dagen, ten hoogste acht dagen

Op grond van artikel 96, aanhef en onder 2°, MSr is *culpoze* ongeoorloofde afwezigheid strafbaar, indien de afwezigheid *langer* duurt dan vier dagen. Evenzo is *opzettelijke* ongeoorloofde afwezigheid, op grond van artikel 98, onder 2°, MSr, strafbaar, indien de afwezigheid *langer* duurt dan vier dagen. Ongeoorloofde afwezigheid van (slechts) exact vier dagen levert dus nog geen strafbaar feit op, zoals ten onrechte nu wordt gesuggereerd in de *Procedurekaart*. De procedure van artikel 79 WMT hoeft dan dus ook niet te worden gevolgd, aangezien in dat geval slechts tuchtrechtelijke afdoening mogelijk is (op grond van artikel 7 WMT: In strijd met de militaire tucht gedraagt zich de militair die ongeoorloofd afwezig is).

Overigens gelden de artikelen 96 en 98 MSr voor ongeoorloofde afwezigheid *in tijd van vrede*. De artikelen 97 en 99 MSr betreffen de *culpoze* respectievelijk *opzettelijke* ongeoorloofde afwezigheid *in tijd van oorlog*. *Opzettelijke* ongeoorloofde afwezigheid is in tijd van oorlog reeds een strafbaar feit indien de afwezigheid langer dan twee dagen duurt (art. 99, aanhef en onder 2° MSr). Ongeoorloofde afwezigheid *in tijd van oorlog* valt echter niet onder artikel 79 WMT.

Artikel 79 WMT is van toepassing op ongeoorloofde afwezigheid indien de afwezigheid niet langer duurt dan acht dagen (dus inderdaad ‘tot en met 8 dagen’). Dat volgt uit het eerste lid van deze bepaling: ‘(...) met dien verstande dat de duur van de in de artikelen 96 en 98 van het *Wetboek van Militair Strafrecht* genoemde ongeoorloofde afwezigheid ten hoogste acht dagen is (...)’. Afwezigheid van meer dan acht dagen wordt dermate ernstig geacht, dat er al geen sprake meer is van een strafbaar feit van eenvoudige aard; tuchtrechtelijke afdoening zou dan ook geen recht doen aan de ernst van dit delict.

Het niet meemaken van een reis

Hierboven heb ik door middel van onderstrepen willen benadrukken dat in artikel 79 WMT ook wordt verwezen naar artikel 96, aanhef en onder 3° MSr. Op grond hiervan is strafbaar de militair wiens ongeoorloofde afwezigheid (in tijd van vrede) aan zijn schuld te wijten is, indien hij daardoor een reis naar of van een plaats buiten het Koninkrijk of naar een plaats in een ander rijkdeel die, naar hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden, is bevolen, geheel of gedeeltelijk niet meemaakt. Dit strafbare feit wordt vaak omschreven als ‘achterzeilen’, aangezien dergelijke feiten vanouds vooral bij de zeemacht voorkomen.⁴ Een achterzeiler kan dus niet tuchtrechtelijk worden gestraft voor zijn ongeoorloofde afwezigheid, tenzij het openbaar ministerie te Arnhem de tot straffen bevoegde militair mededeelt dat het voorshands instemt met tuchtrechtelijke afdoening (en de duur van deze ongeoorloofde afwezigheid ten hoogste acht dagen is).

Het is natuurlijk geenszins verkeerd om van deze vorm van *culpoze* ongeoorloofde afwezigheid direct aangifte te doen, echter de *Procedurekaart* vermeldt niet dat tuchtrechtelijke afdoening wel degelijk mogelijk is. In de opsomming op het kaartje zou voor de volledigheid

⁴Van den Bosch c.s., *Militair straf- en tuchtrecht*, aant. 6c. bij art. 96 MSr.

‘achterzeilen’ kunnen worden opgenomen. Overigens geldt ook voor achterzeilen dat toepassing van artikel 79 WMT slechts mogelijk is, voor zover de afwezigheid – als gevolg van het (gedeeltelijk) niet meemaken van een reis – ten hoogste acht dagen duurde. De afwezigheid wordt geacht te zijn beëindigd op het tijdstip dat de militair wederom ter beschikking van de militaire autoriteiten is (art. 114 lid 2 MSr). Een achterzeiler die wil voorkomen dat zijn ongeoorloofde afwezigheid alleen nog maar via het strafrecht kan worden afgehandeld, dient zich dus binnen acht dagen na het vertrek van zijn eenheid te melden bij een willekeurige Nederlandse militaire autoriteit.⁵

Schade ontstaat aan of te duchten is voor

De Procedurekaart geeft een vereenvoudigde weergave van de procedure ex artikel 79 WMT. Echter door te vermelden dat ongeoorloofde afwezigheid alléén onder de werking van artikel 79 WMT valt bij ‘4 tot en met 8 dagen’, zou wellicht de indruk kunnen worden gewekt dat elke afwezigheid korter dan 4 dagen gewoon (zonder instemming van het OM) tuchtrechtelijk kan worden afgedaan. Dat is namelijk niet het geval, want er is óók al sprake van een strafbaar feit bij culpoze of opzettelijke ongeoorloofde afwezigheid van een militair in tijd van vrede, *indien als rechtstreeks en onmiddellijk gevolg daarvan schade ontstaat aan of te duchten is voor de gereedheid tot het daadwerkelijk uitvoeren van een operatie of oefening van enig onderdeel van de krijgsmacht* (art. 96 en 98, aanhef en onder 1°, MSr). Door middel van deze omschrijving – door Coolen ook wel het ‘gevaarscriterium’ genoemd⁶ – is in vele delictsoomschrijvingen de scherpe scheiding tussen de berechting van strafbare feiten enerzijds en de handhaving van de gedragsregels van het tuchtrecht anderzijds tot stand gebracht. De wetgever heeft alleen die vergrijpen strafbaar willen stellen die een inbreuk betekenen op de primaire taak van de krijgsmacht. Het gevaarscriterium dient dus als scheidslijn tussen het militair strafrecht en het tuchtrecht.⁷

Als er dan ook sprake is van een inbreuk op de primaire taak van de krijgsmacht, is er geen minimumtermijn verbonden aan de ongeoorloofde afwezigheid, zodat ook de militair die slechts één dag of een halve dag ongeoorloofd afwezig is, onder die omstandigheden een strafbaar feit pleegt. Tuchtrechtelijke afdoening op basis van artikel 79 WMT is niet toegestaan, want onderdeel 1° van de artikelen 96 en 98 MSr maakt geen deel uit van de opsomming vervat in artikel 79 WMT.

Dagen of uren?

Mogen mijn bovenstaande opmerkingen aangaande de grens tussen het tuchtvergrijp ongeoorloofde afwezigheid en diens strafrechtelijke pendant vooral van academische aard zijn, de vraag wat in het *Wetboek van Militair Strafrecht* nu precies wordt bedoeld met de woorden ‘langer (...) dan vier dagen’ is voor de praktijk wel relevant. Sommigen zouden namelijk van mening kunnen zijn dat met ‘langer dan vier dagen’ wordt bedoeld ‘vijf dagen of langer’ of ‘minimaal vijf dagen’, terwijl anderen vinden dat van ‘langer dan vier dagen’ reeds sprake is bij vier dagen en één uur, ja zelfs bij vier dagen en één minuut. Zo valt bij tentamens *militair straf- en tuchtrecht* op

⁵ Zie Van den Bosch c.s., *Militair straf- en tuchtrecht*, aant. 3. bij art. 114 MSr.

⁶ Zie G.L. Coolen en G.F. Walgemoed, *Militair Tuchtrecht* (Deventer 2008), p. 38-41.

⁷ MvT, Kamerstukken II 1980-1981, 16 813 (R 1165), nr. 5, p. 2.

het KIM op, dat sommige adelborsten een periode van bijvoorbeeld maandag 12:00 tot vrijdag 08:00 opvatten als vier dagen, sommigen als drie dagen, terwijl anderen een dergelijke periode omschrijven als '3½ dag' of 'drie dagen en 20 uur'. Weliswaar staat in artikel 114 MSr omschreven wat onder (ongeoorloofde) 'afwezigheid' moet worden verstaan en dat de afwezigheid wordt geacht te zijn beëindigd op het tijdstip dat de militair wederom ter beschikking van de militaire autoriteiten is, over de tijdseenheid waarin de duur van de ongeoorloofde afwezigheid moet worden uitgedrukt zegt het *Wetboek van Militair Strafrecht* niets. Hiervoor kunnen we echter te rade gaan bij het commune strafrecht.

Volgens artikel 88 van het *Wetboek van Strafrecht* wordt onder 'dag' verstaan: een tijd van vierentwintig uren, behoudens voor de toepassing van de *Algemene termijnenwet*.⁸ Op grond van artikel 1 MSr gelden bij de toepassing van het *Wetboek van Militair Strafrecht* de bepalingen van het gemene strafrecht, daaronder begrepen de negende titel van het eerste boek van het *Wetboek van Strafrecht*,⁹ behoudens de afwijkingen bij de wet vastgesteld.¹⁰ De definitie van het begrip 'dag' in artikel 88 Sr geldt derhalve ook in het militaire strafrecht. De duur van de afwezigheid van militairen kan dus eigenlijk beter worden uitgedrukt in uren, niet in dagen. Onder afwezigheid *langer* dan vier dagen moet dan worden verstaan: afwezigheid *langer* dan 96 uren. Ongeoorloofde afwezigheid van 96 uur en 1 minuut (ja, zelfs 1 seconde) levert aldus een strafbaar feit op. Echter ongeoorloofde afwezigheid van exact 4 dagen (precies 96 uren dus) vormt géén strafbaar feit. Maakt het over het algemeen voor de strafbaarheid van de militair niet zoveel uit of hij een uurtje meer of minder ongeoorloofd afwezig is geweest, zodra die afwezigheid de 96 uur nadert, is het voor de betrokken militair van cruciaal belang dat het tijdstip van aanvang en einde van de (ongeoorloofde) afwezigheid nauwkeurig worden bepaald.

Overigens geldt het belang van deze vaststelling van het tijdstip van begin en van einde van de afwezigheid uiteraard ook ten aanzien van de misdrijven vervat in artikel 97, onder 4°, MSr (culpoze ongeoorloofde afwezigheid in tijd van oorlog, langer dan 4 dagen), artikel 99, onder 2°, MSr (opzettelijke ongeoorloofde afwezigheid in tijd van oorlog, langer dan 2 dagen) en artikel 100, eerste lid, onder 2°, MSr (*desertie* in tijd van vrede langer dan 30 dagen, in tijd van oorlog langer dan 7 dagen). Voor alle duidelijkheid, op deze misdrijven is artikel 79 WMT zoals gezegd niet van toepassing.

Deze tijdstippen van begin en einde van de afwezigheid zijn voor de toepasselijkheid van artikel 79 WMT wél weer van belang, zodra de ongeoorloofde afwezigheid de 8 dagen nadert.

⁸ Artikel 136, eerste lid, van het *Wetboek van Strafvordering* bevat een aan dit artikel identieke bepaling. Het voorbehoud voor wat betreft de toepasselijkheid van de *Algemene termijnenwet* heeft te maken met het gestelde in artikel 4, onder a, van die wet: de *Algemene termijnenwet* geldt niet voor termijnen omschreven in (o.a.) uren. Indien een straf(proces)rechtelijke termijn dient te worden getoetst aan de *Algemene termijnenwet*, blijft een dag dus gelden als dag (en geldt een dag niet als 24 uren), teneinde zeker te stellen dat op termijnen in het straf(proces)recht de *Algemene termijnenwet* gewoon van toepassing is. Indien bijvoorbeeld de termijn voor het instellen van hoger beroep (zie art. 408 Sv) eindigt op een algemeen erkende feestdag, wordt deze termijn van veertien dagen verlengd tot en met de eerstvolgende dag die niet een zaterdag, zondag of algemeen erkende feestdag is.

⁹ Titel IX van het eerste boek van het *Wetboek van Strafrecht* is getiteld: *Betekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen*.

¹⁰ Op grond van artikel 1 lid 2 van de *Wet militaire strafrechtspraak* is het *Wetboek van Strafvordering* van toepassing, tenzij daarvan in deze wet wordt afgeweken. Artikel 136 lid 1 Sv, de strafvorderlijke pendant van artikel 88 Sr, geldt dus ook voor de militaire *strafrechtspraak*.

Op grond van artikel 79 WMT namelijk is de tuchtrechtelijke afdoening van het strafbare feit ongeoorloofde afwezigheid, omschreven in de artikelen 96, aanhef en onder 2° en 3°, 98, aanhef en onder 2°, MSr mogelijk, indien de duur van de genoemde ongeoorloofde afwezigheid *ten hoogste* acht dagen is. Uitdrukkingen die zowel in de *Wet militair tuchtrecht* als in het *Wetboek van Militair Strafrecht* voorkomen, hebben op grond van artikel 1 WMT in beide dezelfde betekenis. Ook in de *Wet militair tuchtrecht* moet dus onder ‘dag’ worden verstaan: een tijd van 24 uur. Afwezigheid van langer dan 192 uren mag dus niet (meer) tuchtrechtelijk worden afgedaan, afwezigheid van (exact) 192 uur eventueel nog wel.

De Richtlijn tuchtsepot

Voor de volledigheid moet nog worden gewezen op de richtlijn inzake de procedure ex artikel 79 WMT, vastgesteld door de hoofdofficier van justitie bij de arrondissementsrechtbank te Arnhem, de *Richtlijn tuchtsepot (code 20) voor gevallen als bedoeld in art. 79 Wet militair tuchtrecht*.¹¹ In aanvulling hierop heeft de hoofdofficier ook nog een aantal aanwijzingen gegeven, de *Aanwijzingen behorende bij de Richtlijn tuchtsepot voor gevallen als bedoeld in art. 79 Wet militair tuchtrecht*.¹²

De *Richtlijn* bevat een zeer uitvoerige beschrijving van de wijze waarop door commandant en openbaar ministerie toepassing moet worden gegeven aan artikel 79 WMT (paragrafen 4 en 5). Verder wordt een aantal factoren opgesomd die een rol spelen bij de afweging of er sprake is van een “79 WMT-feit” (paragraaf 6). Artikelsgewijs worden vervolgens enige ‘indicatoren’ aangegeven aan de hand waarvan kan worden bepaald of het strafbare feit van geringe of eenvoudige aard is, en dus of het feit in aanmerking komt voor afdoening via artikel 79 WMT (paragraaf 7). Ten aanzien van de artikelen 96 en 98 MSr is het volgende aangegeven:

- het gaat bij het 2e lid om OA tot ten hoogste 8 dagen;
- bij het 3e lid is het niet het tijdselement dat van betekenis is, maar de ernst van het geval; moet het schip/de eenheid wachten; wanneer kon de militair zich weer bij de eenheid voegen; welke inspanningen vergde dit van de organisatie; moet de militair zelf de kosten dragen van de reis/verblijf naar/in het buitenland; functie;
- duidelijk zal moeten zijn dat er geen sprake is van het zogenaamde ‘criterium’ (schade aan/schade te duchten voor oefening/operatie).

In de eerste en de derde opmerking worden geen ‘indicatoren’ gegeven, maar wordt veeleer benadrukt dat ongeoorloofde aanwezigheid in tijd van vrede niet in alle gevallen in aanmerking komt voor tuchtrechtelijke afdoening met toepassing van artikel 79 WMT. De tweede opmerking geeft wel een aantal ‘indicatoren’ om de ernst van de (gevolgen van de) ongeoorloofde afwezigheid te bepalen.

In de *Aanwijzingen* – tot slot – heeft de hoofdofficier (kort gezegd) aangegeven, dat de commandant die zich buiten het Koninkrijk bevindt (bijvoorbeeld aan boord van varende eenheden

¹¹ Vastgesteld door de hoofdofficier van justitie bij de arrondissementsrechtbank Arnhem bij beschikking van BD 2001 / 3301, d.d. 15 oktober 2001.

¹² Gegeven door de hoofdofficier van justitie bij de arrondissementsrechtbank Arnhem, bij brief van nr. BD 2001 / 3301, d.d. 15 oktober 2001 aan de minister van Defensie.

of bij detachementen) en die redelijkerwijs binnen een etmaal geen contact kan leggen met het OM te Arnhem, zelf de beslissing neemt of een strafbaar feit genoemd in artikel 79 WMT buiten strafrechtelijke behandeling kan blijven. Bij die beslissing dient de commandant de paragrafen 4, 6 en 7 van de *Richtlijn tuchtsepot* in acht te nemen. Met de huidige communicatiemiddelen lijkt het mij echter onwaarschijnlijk dat een commandant van deze mogelijkheid gebruik zal mogen maken.

Conclusie

Zowel de *Procedurekaart* als het *Juridisch Handboek Commandant* bevat een vereenvoudigde weergave van de procedure ex artikel 79 WMT. De vereenvoudigde omschrijving van de in artikel 79 WMT opgesomde vormen van ongeoorloofde afwezigheid, één van meest voorkomende militaire delicten,¹³ zou echter voor onduidelijkheden kunnen zorgen. Op de eerste plaats moet het delict ‘achterzeilen’ worden toegevoegd. Ten tweede zou ter aanvulling kunnen worden opgemerkt, dat ongeoorloofde afwezigheid alleen maar tuchtrechtelijk kan worden afgedaan, indien géén ‘schade ontstaat aan of te duchten is voor de gereedheid tot het daadwerkelijk uitvoeren van een operatie of oefening van enig onderdeel van de krijgsmacht’ (als rechtstreeks en onmiddellijk gevolg van die afwezigheid). Tenslotte lijkt het mij verstandig om in plaats van in ‘dagen’ (conform de wettelijke terminologie) op de *Procedurekaart* en in het *Juridisch Handboek Commandant* de minimale en maximale duur van de ongeoorloofde afwezigheid (waarbij artikel 79 WMT van toepassing kan zijn) uit te drukken in uren: Tuchtrechtelijke afdoening van ongeoorloofde afwezigheid op basis van artikel 79 WMT is mogelijk indien die afwezigheid *langer dan 96 en ten hoogste 192 uren* duurde. Zodoende is duidelijk dat de duur van de ongeoorloofde afwezigheid niet op hele dagen moet worden afgerond. Van een kaartje dat bedoeld is om de toepassing van een wetsartikel vereenvoudigd weer te geven, mag immers worden verwacht dat het eventuele onduidelijkheden omtrent het begrip ‘dag’ wegneemt.

¹³ G.L. Coolen en G.F. Walgemoed, *Militair Strafrecht* (Deventer 2008), p. 70.